

Egy hiteles szemtanú

(Megjegyzések Kovács Imre "The Ninety and Nine" című regényéhez)

Kovács Imre angolnyelvű regényének az ad különleges és időszerű jelentőséget, hogy ő az első magyar író, aki a külföld előtt szabadon tesz jelentést a háboru utáni magyar bomlásról. Azok az írásművek, amelyek Magyarországon jelentek meg és a társadalmi regény pretenciójával lépnek fel, egyáltalán nem jöhetnek számításba. Kovács Imre azonban hiteles és tárgyilagos tanú. Tárgyilagosságát külön érdemes hangsúlyozni, mert nem vitás, hogy rokonszenve melyik oldalon található.

A regény háttéréül a háboru utáni Magyarország társadalmi és állami életének átalakulása szolgál. A regény hatalmas panoráma, számos szereplővel, de két szereplő egyénisége kiemelkedik: János atyáé, a jezsuita rendfőnöké és Lászlóé, a kommunista forradalmáré. Ha léteznek szélsőséges ellentét politikai világszemléletben, akkor ők ketten képviselik azt. Az író természetesen szándékosan választotta a két szélsőséget, mert kettőjük vitájából bontakozik ki a társadalmi igazság, amelyet a szerző hirdetni akar. S amiként ebből a felállitásból előre sejthető, a két olyannyira ellentétes ember felfedezi, hogy nem is áll oly messze egymástól. A pap és az idealista forradalmár lényegében egyazon végcélt keresik, de más-más eszközökkel. "A katolicizmus ereje, hogy rendeket alapított a lázadók részére, a kommunizmus gyengesége az, hogy kitagadja őket" — mondja irigykedve a kommunista, a volt belügyminiszter, aki a börtönben fedezi fel a kommunizmusnak ezt a "gyengeségét."

Korszerű társadalmi regényről lévén szó, a szereplők felismerhetők és a szerző néha még nevüket sem igyekszik leplezni. Ámde nem egy-

szerűen személyekről van szó, hanem álláspontok, csoportvélemények érzékeltetéséről egy kavargó, feldult világban. Majdnem minden társadalmi réteg megtalálja a maga szószólóját.

A regény legnagyobb érdeme az intellektuális feszítő erő, ami benne megnyilvánul és időnkint filozófiai magasságba emelkedik, majd például János atya és a kommunista belügyminiszter vitájában a börtönben az emberi fejlődés útjáról. Kovács Imre természetesen olvasta a negyvenes évek "csalódott kommunistáinak" könyveit, első sorban Arthur Köstlerét, akinek technikailag lekötelezettje. George Orwell és Ignazio Silone is szellemi rokonai, és utánérzések nyomai itt-ott felfedezhetők a könyvben. Minazonáltal Kovács Imre a sajátosan magyar viszonyok bemutatásával teljesen eredetit és lenyűgözőt alkotott. Minthogy azonban Kovács Imre tulságosan súlyos és jelentős magyar író, semhogy beszámolói kötelezettségünket néhány magasztaló frázissal lerójuk, kénytelenek vagyunk a könyv fogyatékoságaira is rámutatni. Kevésbé jelentős íróval szemben elnézőbbek lennénk.

Vérmérséklete és hajlamai szerint Kovács Imre pamfletista, vita-író, filozófus, gondolkodó — és nem "par excellence" elbeszélő. Ez okból a regény szereplői inkább típusok, mint egyének. Minden fordulat, minden helyzet csupán arra szolgál, hogy a szereplők elmondhassák véleményüket róla. Egy másik — talán fonáku hangzó — véleményünk, hogy a szerző szinte tulságba viszi a tárgyilagosságot. Ezt úgy értjük, hogy a vitákban a kommunisták artikuláltabbnak, szellemileg éberebbnek és felkészültebbnek tünnek fel, mint ellenfeleik. Értjük a szándékot az írói magatartás mögött, de például János atya egyéniségét jezsuita rendfőnökhöz képest majdnem naivnak érezzük, aki kizárólag a hit törhetetlen erejével és a kommunista belügyminiszternél

sokkal szerényebb szellemi felkészültséggel harcol. A hit és ésszerűség — Lucifer és Ádám — szembeállításra örök kihívás minden bölcselkedő hajlamú író részére, és kifogásunk ellene mindössze az, hogy az ügyet, amelyet János atya képvisel, nem csupán a hit, hanem az ésszerűség érveivel is meg lehet védeni a kommunista dialektikával szemben.

E futó kifogások ellenére Kovács Imre könyve lebilincselő olvasmány, sőt kötelező olvasmány, azok részére, akiket az 1945 utáni magyar tragédiának nemcsak története, hanem elemzése is érdekel. Kovács Imre bemutatja "a sirt, hol nemzet sülyed el", s vele együtt az utat, amely a sírhoz vezetett. Ezen a téren teljes intellektuális pompájában bontakozik ki a "viharsarok" szerzőjének nemes és őszinte felháborodása, amelyet a történelmi kutató mértéktartó elemző készségével vegyít. Kisebb kaliberű író könnyen beleeshetett volna a csapdába, hogy a propaganda eszközeit veszi igénybe, de Kovács Imre biztos ösztönnel kerülgeti ezeket a csapdákat minden helyzetben. A regény feszültsége nem az eseményekben bontakozik ki — amelyet az olvasó sajnos ugyanis előre tud, és azok elkerülhetetlenségében nincs kétsége — hanem az érvek összecsapásában, a kipattanó szellemi szikrában, amint az érvek porölye az ellenérvek üllőjéhez csapódik.

Mindent egybevetve, Kovács Imre jelentős szolgáltatott tett a magyar ügynek ezzel a könyvvel, amelynek hatását fokozza, hogy angolul jelent meg. A könyvet melegen ajánljuk minden olvasónknak, aki szívén viseli a szerencsétlen szülőhaza sorsát.

(N. B.)

Kovács Imre regénye, "The Ninety and Nine" a new yorki Funk and Waghalls Co* kiadásában jelent meg, ára \$3.75 és minden nagyobb könyvkereskedésben kapható.

Magyarok: Béla